

УДК 305:37.015.311

НЕЛЯ САМОЙЛЕНКО

АЛЛА СЕМБРАТ

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

СУЧАСНИЙ ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті виокремлено основні напрями досліджень із проблеми підготовки майбутніх педагогів; визначено законодавчі акти, що регулюють питання професійної підготовки в контексті забезпечення гендерної рівності; проаналізовано основні положення гендерного підходу, розкрито специфіку його застосування у формуванні особистості майбутніх педагогів.

Ключові слова: *гендер, майбутній педагог, гендерний підхід, особистість*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження підготовки майбутніх педагогів до впровадження гендерного підходу в професійній діяльності зумовлена низкою суперечностей: між вимогами забезпечення гендерної рівності, задекларованими на державному рівні, і умовами її впровадження; ускладненням функцій педагогічної діяльності та недостатнім рівнем їх реалізації в практичній діяльності; необхідністю підготовки майбутніх педагогів до застосування гендерного підходу та неготовністю фахівців до його здійснення в сучасних умовах. Проаналізувавши досвід роботи ВНЗ із навчання студентів організації впровадження гендерного підходу у загальноосвітні школи України, встановлено, що, хоча окремі напрями комплексного підходу реалізуються, але відсутня систематичність, яка передбачає використання усіх видів діяльності, з урахуванням завдань гендерного

компоненту. У сучасних умовах неможливо ставитись до особистості без урахування соціокультурних особливостей статі. З'являється новий категоріальний апарат, що містить терміни з ключовим словом «гендер», які дозволяють більш повно вивчити особистість та її особливості. Гендер є одним із базових вимірів соціальної структури суспільства. У зв'язку з цим формування гендерної освіченості педагога є актуальною проблемою сьогодення.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій з даної теми формує уявлення про сучасний стан розробленості питання впровадження гендерного підходу у формування особистості майбутнього педагога. Важливий внесок у розробку концепції гендерного підходу в педагогічній освіті зробили: О. Вороніна (проблеми розробки теорії та методології гендерних досліджень, визначення їх місця в системі підготовки студентів), С.Кльоцина (шляхи гендерної соціалізації особистості з урахуванням вікових особливостей, розробка практикуму з гендерної проблематики для студентів з метою гендерних стереотипів). Гендерний підхід при підготовці майбутніх учителів урахований у роботах С. Матюшкової, Н. Гендерник, Л. Шолохової, М. Поливянної, О. Шнирової.

І. Мунтян одним із перших в Україні запропонував інтегрувати гендерний підхід у професійну підготовку студентів вищих педагогічних закладів, зазначив, що впровадження гендерного підходу потребує використання гендерного компонента змісту освіти, відповідних навчально-методичних засобів та комунікативних механізмів у поєднанні з професіоналізмом та майстерністю викладачів.

Дослідниці О. Цокур, І. Іванова наголошують, що «впровадження гендерних підходів у процес підготовки майбутніх педагогів – основа для вдосконалення їхнього професіоналізму та всебічного особистісного розвитку як активних суб'єктів соціального життя» [8, с.194]. Науковці звертають увагу на те, що в практичній діяльності перед педагогом постають питання, для вирішення яких треба оперувати знаннями з гендерної тематики.

В. Кравець зауважує, що «для розуміння і професійної участі в процесі гендерної соціалізації дітей педагогу необхідний відповідний методологічний і методичний апарат, що містить систему наукових знань про гендер, педагогічні аспекти виховання й освіти як гендерні технології, фактори, умови та критерії ефективності гендерної соціалізації школярів» [2, с. 8].

Мета статті – визначити законодавчі акти, що регулюють питання професійної підготовки в контексті забезпечення гендерної рівності, проаналізувати основні положення гендерного підходу, а також специфіку його застосування у підготовці майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Становлення української держави, утвердження цивілізованих норм життя, інтеграція у Європейське співтовариство передбачає гармонізацію суспільних відносин, вимагає кардинальних змін у забезпеченні рівних можливостей представників обох статей у різних сферах суспільства. Необхідність забезпечення гендерної рівності знайшла відображення у міжнародному та національному законодавстві. Україна ратифікувала ряд міжнародних документів, які проголошують рівність прав людини, закріплюють принцип рівноправ'я чоловіків і жінок, забороняють дискримінацію, в тому числі й за ознакою статі. В Конституції України (ст. 24), Законі України «Про освіту» закріплено ідеї дотримання прав людини та не допущення дискримінації за ознакою статі в освітній сфері. Питання впровадження гендерного компоненту в національну систему підготовки фахівців відображене у Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (№ 2866 – IV від 8 вересня 2005 р.), де зазначено, що «до навчальних програм вищих навчальних закладів включаються дисципліни, які вивчають питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, та факультативне вивчення правових засад гендерної рівності на основі гармонізації національного і міжнародного законодавства» [1].

У результаті Парламентських слухань «Рівні права та рівні можливості в Україні: реалії та перспективи» (2006 р.), Міністерству освіти і науки України надані рекомендації: забезпечити проведення експертизи навчальних програм, підручників та навчальних посібників для навчальних закладів щодо відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; збільшити обсяг видань, зокрема наукових, з питань гендерної рівності; включити до навчальних програм ВНЗ, курсів перепідготовки кадрів дисципліни з питань

забезпечення прав та можливостей жінок і чоловіків; розпочати підготовку фахівців для здійснення гендерного аналізу в соціально-економічній сфері [4, с. 199]. Ці рекомендації знайшли своє відображення у Державній програмі з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року (№ 1834 від 27 грудня 2006 р.). У наказі Міністерства освіти і науки України № 839 від 10 вересня 2009 р. «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» йдеться безпосередньо про завдання, що стосуються вищої школи, зокрема: продовжити впровадження курсів гендерної рівності у ВНЗ; здійснити анкетування ВНЗ на предмет упровадження гендерного компоненту у зміст вищої освіти; створити банк даних методичного забезпечення гендерних курсів ВНЗ; організувати проведення гендерного аналізу кадрового забезпечення ВНЗ за галузями знань; дослідити теоретико-методологічні аспекти механізмів формування гендерної політики у вищій школі шляхом залучення до цієї роботи наукових підрозділів ВНЗ; сприяти створенню у ВНЗ кафедр гендерної рівності [4]. Отже, вищезазначені законодавчі акти відображають потребу й закладають підґрунтя для впровадження гендерного підходу в систему підготовки майбутніх фахівців.

Гендерний підхід у педагогіці – це аналіз та реконструкція факторів навчально-виховного процесу в напрямку нейтралізації гендерних стереотипів, збільшення соціального простору для всебічного розвитку особистості. Реалізація цього завдання потребує великих зусиль, оскільки школа та вчителі залишаються глобальними носіями традиційних патріархальних уявлень про роль і місце чоловіків і жінок у суспільстві. Школа через підручники, педагогічне спілкування та традиційну систему виховання відтворює та породжує гендерні стереотипи, що не відповідають об'єктивним реаліям світу і стають перешкодою для ефективного розвитку суспільства. Усунення існуючих стереотипних уявлень про підлегле положення жінок і домінування чоловіків є одним із постулатів гендерної освіти та виховання, головним призначенням якого є формування активної життєвої позиції членів суспільства щодо забезпечення гендерної рівноправності.

До механізмів реконструкції гендерних стереотипів у системі вищої освіти відносяться:

включення тематики гендерних досліджень до навчальних програм вищих навчальних закладів;

розробка навчальних курсів, окремих модулів, здійснення навчально-методичного забезпечення підготовки та перепідготовки викладачів;

вивчення міжнародного досвіду з упровадження гендерної освіти та його використання вітчизняними освітніми закладами;

залучення громадських організацій до співробітництва й поширенні гендерних підходів у навчальному процесі вищої школи;

проведення широкого обговорення в засобах масової інформації, на наукових конференціях, «круглих» столах проблем гендерної освіти в суспільстві.

У національній вищій школі накопичено значний досвід з розробки та впровадження в навчальний процес технологій, форм і методів викладання, що стали вже традиційними: лекцій, семінарів, диспутів, бесід, самостійної роботи з підручником, написанні рефератів підготовки доповідей тощо. Використання потенціалу цих форм і методів для реалізації задач гендерного виховання має багато позитивного: дозволяє акцентувати увагу студентів на ключових аспектах теми, знайомити з різними концепціями та підходами до проблеми, робити загальні висновки.

Однак традиційні методи слабо орієновані на активну взаємодію студента з викладачем, дискусії студентів між собою, самостійне прийняття рішень, що може бути вирішальною передумовою формування їхньої гендерної складової у вищій школі. Пріоритетну роль у гендерному вихованні повинні займати сучасні технології навчання, що стимулюють творчість, ініціативу, самостійне та критичне мислення, будуються на основі багатобічної взаємодії.

До сучасних технологій навчання відносяться різноманітні види дискусій (дискусія-симпозіум, «концентричне коло»), ситуаційно-рольові ігри, драматизації, «мозкові атаки», інтелектуальні аукціони, метод аналізу проблемної ситуації. Важливе місце займають проєктні технології: організація різноманітних проєктів і кампаній, видання газет і журналів. Застосування наведених форм і методів гендерної освіти та виховання сприяють формуванню в юнаків і дівчат поведінкових норм, що включають уміння аналізувати, ставити запитання,

давати відповіді, критично та всебічно розглядати проблему, роботи висновки, адаптуватись до нових соціальних умов, захищати свої інтереси, поважати інтереси та права інших. Освіта як один із найважливіших соціальних інститутів, що виконують функції передачі та поширення знань, умінь, цінностей і норм від одного покоління до іншого через інтеграцію гендерних підходів у навчальний процес, спроможна закласти основи для становлення суспільної гендерної культури. У сучасних умовах неможливо ставитись до особистості без урахування соціокультурних особливостей статі.

Упровадження гендерних підходів у процес підготовки майбутніх учителів – основа для вдосконалення їх професіоналізму та всебічного особистісного розвитку студентів, як активних суб'єктів соціального життя.

Підготовка майбутніх педагогів до реалізації гендерного підходу у загальноосвітніх школах у повному обсязі може реалізуватися, починаючи з другого, третього курсів навчання, коли студенти вивчають курси теорії виховання і навчання, історії педагогіки, психології, гендерної педагогіки, підготовки учнівської молоді до сімейного життя. На першому етапі, який охоплює перший рік навчання та навіть доузівську підготовку, передбачено розвиток творчої спрямованості, інноваційної культури, посилення уваги щодо пошуку та пізнання власної жіночої / чоловічої індивідуальності. З урахуванням цих аспектів підготовка майбутніх педагогів до реалізації гендерного підходу складається з таких етапів. Перший етап – інформаційно-діагностичний (доузівська підготовка, 1 курс); другий етап – теоретико-практичний (2 – 3 курси); третій етап – рефлексивно-аналітичний (4 та 5 курси, а також післядипломна підготовка). Перший етап (початковий) – інформаційно-діагностичний передбачає професійне самопізнання, осмислення особливостей своєї індивідуальності як представника певної статі, розвиток творчих здібностей, формування у студентів здібностей виявляти, формувати, аналізувати і вирішувати творчі педагогічні завдання, проблемні педагогічні ситуації на основі аналізу типових педагогічних ситуацій і власного соціального досвіду, розвивати критичність мислення, адекватну самооцінку, здібності до саморефлексії достоїнств та недоліків, орієнтації на самовдосконалення індивідуальності. Другий етап (основний) – теоретико-практичний (2 – 3 курси) – ознайомлення з соціальними та науковими передумовами виникнення ідеї гендерного виховання, його основні поняття, сучасні концепції виховання хлопчиків та дівчат, знайомство із загальноосвітніми навчальними закладами, творча інтерпретація концепції гендерного виховання у взаємозв'язку із потенційними можливостями навчального закладу, віковими та індивідуальними особливостями дітей і вчителів, засвоєння методів педагогічного дослідження. На цьому етапі відбувається загальна орієнтація студентів у педагогічній реальності, актуалізуються шкільні проблеми та потреби, формуються цілі та завдання виховання школярів у межах гендерного підходу. На другому етапі формування готовності студентів до реалізації гендерного підходу у загальноосвітніх школах, починаючи з 2 – 3 курсів (відповідно до навчального плану кожного факультету) у студентів формуються риси особистості, що є «ядром» особистості майбутнього вчителя, який здатен орієнтуватись у сучасній педагогічній реальності, своєчасно реагувати на соціальні зміни, до таких належать: ініціативність, самостійність, рефлексивність, прогнозування результатів власної гендерної поведінки та гендерного виховання школярів, адекватна оцінка своїх можливостей, критичний аналіз своєї гендерної поведінки, планування педагогічної діяльності у межах гендерного підходу.

Упровадження гендерного підходу в процес підготовки майбутніх учителів дає змогу формувати:

- гендерну грамотність (система отримання необхідних знань у сфері гендерних досліджень);
- мотивацію до рівноправної участі чоловіків і жінок у суспільному житті та реалізації своїх гендерних прав і свобод;
- гендерну самоосвіту (набуття власного досвіду з гендерної збалансованості);
- гендерну чуйність (здатність особистості усвідомлювати вплив соціального середовища, реагувати на прояви сексизму);

– повагу до особливостей та індивідуальних проявів особистості незалежно від її статі.

Висновки. Отже, застосування гендерного підходу до професійної підготовки педагогів передбачає дві ключові позиції. По-перше, розвиток особистості студента – майбутнього педагога не повинен обмежуватися традиційними уявленнями про роль та призначення жінок і чоловіків. По-друге, означений підхід розглядається як інструмент підвищення ефективності соціально-педагогічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про забезпечення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків» (№ 2866 від 08.09. 2005 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Міністерства освіти та науки України. – Режим доступу :<http://zakon.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
2. Кравець В. П. Гендерна педагогіка : навч. посіб. / Володимир Кравець. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
3. Мунтян І. С. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / І. С. Мунтян. – Одеса, 2004. – 21 с.
4. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (№ 839 від 10.09. 2009 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/4849>. – Назва з екрана.
5. Сериков В.В. Личностный подход в образовании: концепция и технология : монография. / В.В.Сериков. – Волгоград: Перемена, 1994. – 152 с.
6. Слостенин В. А. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений. / В.А.Слостенин. – М.: Школа-Пресс, 1998. – 512 с.
7. Сучасний стан та актуальні завдання у сфері попередження гендерного насильства. Рівні права та можливості в Україні: реалії та перспективи // Матеріали парламентських слухань 21 листопада 2006 року. – К.: Програма розвитку ООН в Україні, 2007. – 200 с
8. Цокур О. Основи гендерного виховання / О. Цокур, І. Іванова // Гендерний розвиток у суспільстві: конспекти лекцій. – 2-ге вид. – К. : ПЦ «Фоліант», 2005. – С. 183–223.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2015 р.

САМОЙЛЕНКО Н.

СЕМБРАТ А.

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
Україна

СОВРЕМЕННЫЙ ГЕНДЕРНЫЙ ПОДХОД В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА

В статье выделены основные направления исследований по проблеме подготовки будущих педагогов, определены законодательные акты, регулирующие вопросы профессиональной подготовки в контексте обеспечения гендерного равенства; проанализированы основные положения гендерного подхода, раскрыта специфика его применения в формировании личности будущих педагогов.

***Ключевые слова:** гендер, будущий педагог, гендерный подход, личность*

SAMOJLENKO N.

SEMBRAT A.

State Institution of Higher Education «Pereyaslav-Khmelnytsky Grygoriy Skovoroda state pedagogical university», Ukraine

MODERN GENDER APPROACH IN FORMING OF FUTURE TEACHER

The article singles out the main lines of research on the problem of training future teachers; defined laws governing training in the context of gender equality; analyzes the main provisions of gender mainstreaming, reveals the specifics of its use in the formation of future teachers.

***Keywords:** gender, future teacher, gender mainstreaming, personality*